

buszpark nagy része Ikarus gyártmányú. Ankarában is ez a helyzet, İzmirben, Trabzonban, Antalyában és Eskişehirben is vannak Ikarus buszok. Ezek mind városi buszok, távolságiak nincsenek közöttük. Az önkormányzatok nagyon elégedettek az Ikarus buszokkal, amelyek jó áron megvásárolhatók. A török-magyar kapcsolatok mindig is jók voltak.

— *Ma is szállít Magyarország autóbuszokat?*

Az utóbbi néhány évben nem volt jelentősebb autóbusz vásárlás. Ahogy Magyarországon megváltoztak a politikai viszonyok, megváltoztak a kereskedelmi viszonyok is. Részünkre a legutóbbi Ikarus autóbusz eladás 1995-ben volt. Azóta nem volt újabb üzlet, de reméljük még lesz. Gazdasági okok miatt az önkormányzatok ebben az időszakban külföldről nemigen vásároltak. No persze ebben a témában sokszor utaztam Magyarországra. Néhány hivatalos delegációban is részt vettem.

— *Hogyan lehetne növelni a török-magyar gazdasági kapcsolatokat?*

Egymás termékeit meg kell ismerni és jó kapcsolatokat kell kiépíteni. Amint tudják, ma a szabad kereskedelemben igen nagy a verseny. Most ez ügyben tevékenykedünk, magam is tagja vagyok a Török-Magyar Munkabizottságnak. Minden évben tartunk megbeszélést a magyar féllel, hol Magyarországon, hol Törökországban, hogy miként lehetne fejleszteni a kereskedelmi kapcsolatokat. A korábbi korszakhoz képest, vagyis amikor Magyarország a keleti blokk tagja volt, megváltozott a kereskedelem. Törökország többnyire a jól ismert ipari termékekből vásárol, például elektromos erőműveket. Magyarország viszont főként nyersanyagokat és mezőgazdasági termékeket, dohányt, fűgét, mogyorót stb. vásárol. A Törökországból vásárolt nyersanyagok között régen fontos volt a gyapot, de most nagy a konkurrencia. A barter kereskedelem helyett most a szabad kereskedelmi megállapodás lépett érvénybe, így hát valószínű növekedni fog a kereskedelmi volumen.

— *Ma is gyakran látogat Magyarországra?*

A munkámmal kapcsolatban annak idején igen gyakran mentem, évente akár tízszer vagy még többször is. Most túl sok dolgom nem lévén, évente csak egyszer-kétszer megyek. Tekintve, hogy magyar nevem van, a határon az útlevél-ellenőrzéskor rögtön magyarul szólnak hozzám. Én meg csak szégyellem magam, mert tényleg kellene tudnom magyarul, de sajnos nem volt rá lehetőségem, hogy megtanuljak.

Sok fontos emberrel mentem már együtt Magyarországra. Többnyire főpolgármesterekkel, de mentem már a köztársasági elnökünkkel és miniszterelnökökkel is. Fontos helyeket is megmutattak nekünk, például látogatást tettünk a Parlamentben. A budapesti önkormányzat ülésére is meg voltunk hívva. Épp az önkormányzati testületnek volt közgyűlése. Amikor nekünk ajtót nyitottak, beléptünk a terembe, ahol teljes csend honolt. Épp a főpolgármester, Demszky Gábor tartott előadást. Ahogy az ajtó felé nézett, meglátott engem. Beszédjét megszakítva megjegyezte: a magyar Boronkay Zoltán megérkezett Törökországból. Jó barátom.

Szóval rokonaim már nincsenek Magyarországon, de barátaim vannak. Ezért mindig szívesen jövök Budapestre. Szeretem ezt a várost, és szeretem a magyar népet is.

✍ Puskás László

Kitüntetések átadása

A Török-Magyar Üzletemberek Egyesülete megalakulásának második évfordulóját ünnepelte. Az ünnepséget a budapesti Hilton Szállodában tartották, amely eseményen részt vett Ender Arat, a Török Köztársaság rendkívüli és meghatalmazott nagykövete, a Gazdasági-, a Külügy-, valamint a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium több magas rangú képviselője, továbbá İhsan Öner, az Európai Török Üzletemberek Egyesületének elnöke is.

Miután az Egyesület főtákar-helyettese, Ahmet Firat üdvözölte a megjelenteket, az ünnepi beszédet Osman Şahbaz, a Török-Magyar Üzletemberek Egyesületének elnöke tartotta meg. Ezután Ender Arat nagykövet méltatta az eseményt. Majd Fodor Pál történész, turkológus tartott előadást az Oszmán Birodalom megalakulásának 700. évfordulójára emlékezve.

A beszédek elhangzása után a sikeres üzletembereknek, illetve a két ország kapcsolatát előmozdító személyeknek erkölcsi elismerésként díszplaketteket adtak át:

Fodor Pálnak, az MTA Történettudományi Intézete tudományos főmunkatársának, tagtársunknak tudományos munkássága elismeréseként Ender Arat nagykövet;

Szlávik Rezsőnek, a Transelektro Rt. főtanácsadójának Törökország energiaiparának fejlesztéséért Osman Şahbaz, az egyesület elnöke;

Bilgin Atalának, a Török Nagykövetség első tanácsosának Mihtat Karabiyik, az egyesület elnökhelyettese;

Sertaç Kilnek, a Nelen Kft. tulajdonosának Horváth László, Törökország magyarországi tiszteletbeli konzulja;

Élías Istvánnak, az ITD vezérigazgató-helyettesének a török-magyar üzleti kapcsolatok fejlesztéséért Monad Balkan, a Török Köztársaság budapesti kereskedelmi tanácsosa;

a Három testvér török büfélánc tulajdonosainak: Faruk Nuraynak, Mehmet Coskunnak és Gencer Atiknak együttműködésük elismeréseként Povázzai János;

Ayse Aratnak, a Török-Magyar Nők Egyesülete elnökének Nevber Kiliçcioğlu, a németországi ügyvédek közösségének elnöke;

Zarándy Pálnak, az ERŐTERV Rt. vezérigazgatójának a törökországi energiaipar fejlesztéséért Muamer Agaoğlu, az İhlas holding magyarországi vezérigazgatója;

Pavelcze Lászlónak, a Magyarországi Speciális Mentősök képviselőjének a törökországi földrengés során nyújtott segítségükért Nuri Deniz, a Bosfor Kft. tulajdonosa adta át.

Jelen volt az ünnepségen İhsan Öner, az Európai Török Üzletemberek Egyesületének elnöke, aki a németországi székhelyű egyesület díszplakettjét adta át Ender Arat nagykövetnek, Osman Şahbaz egyesületi elnöknek és Gál Tímeának, egyesületünk főtákarának, aki a díszplakettet társaságunk nevében vette át.

Pamukkale — a „gyapotvár”

Denizlitol északra az úttal szemben vakítóan fehér lejtő tűnik fel. Mintha frissen hullott hó fedné a hegyoldalt — vélhetné az Európából érkező. A területen valaha megtelepedő törököket a hegyoldal a gyapotcserje kipattant toktermésének fehérítő szőnyegére emlékeztette, innen a név: Pamukkale, azaz „gyapotvár”. A völgy feletti lejtőn mintegy három kilométer hosszan húzódnak a fehér teraszok.

A táj egyik első európai leíróját, az 1765-ben erre vetődő angol klasszika-filológust, Richard Chandlert is azommód megigézte Pamukkale: „Mint egy megfagyott zuhatag, amelynek vize egyszer csak mozdulatlanra dermedt, vagy lefelé zúdultában hirtelen megkövült”.

A teraszok látványa a századunk elején Pamukkaleba látogató német geográfusból, Eberhard Banskól is előcsalogatta az irodalmi tehetséget: „Szám-talan kaszkád zúzódik lefelé a lejtőn, mintha gleccserek, megkövesedett vízesések, cseppkövekből álló falak előtt haladnának végig a lépcsők, vízmedencék lenyűgöző sokasága között”. De miként is képződött e páratlan szépségű vidék?

Mint oly sokfelé Anatóliában, itt, a Denizli térségében keletről nyugatnak tartó Kara Menderes völgyét is törésvonalak határolják. E törések mentén meleg, 35 °C források fakadnak a felszínre. E források vize igen gazdag szén-dioxidban és oldott mészkőben. Ahogy a víz a szűk föld alatti járatokból a felszínre jut, a nyílt levegőn a szén-dioxid elillan, és a vízben oldott mészkő kicsapódik. A „gyapotvár” fehérsége a hegyoldalon lefolyó és lassan lehűlő vízből kiváló mészkőnek köszönhető. E mésztufának vagy forrásmészkőnek nevezett anyag képződése főként ott gyors, ahol a víz a hegyoldal egyenetlenségein bukácsol át. E lejtőmegtöréseken ugyanis erősebbek azok a „húzóerők”, az a húzó feszültség, amely a szén-dioxid elillanását, és így a mészkiválást elősegíti. Ily módon viszont a lerakódó mészkő egyre jobban kihangsúlyozza e lejtőtöréseket, és a mészből fokozatosan jellegzetes lépcsők képződnek. Vagyis a forrásmészkő egyfajta „önerős építkezéssel” önmaga hozza létre azokat a teraszokat, amelyek a hegyoldalt egymás fölötti sorban keretezik. A forrás vize e teraszok medencéin áthaladva csordul tovább lefelé, s közben oszlopokra, jégcsapokká

dermedt vízesésekre, orgonásípokra, cseppkövekre emlékeztető fantasztikus formák jönnek így létre. A teraszok medencéit bokáig érő, türkizkék víz tölti ki.

A mésztufa képződése olyan gyors, hogy a környékbeliek agyagedényeiket behelyezik a forrás vizébe, a fehér anyag pár röpké nap alatt bevonja az edényeket, amiket aztán borsos áron kínálnak megvételre a turistáknak.

E varázsos táj, no meg főként a melegvizes források már az ókor emberének érdeklődését is fölkelte. A Menderesbe igyekvő Cürüksu, az ókori Kükosz völgyében a Kr. e. 2. században alapították Hierapolisz városát. A város alapítója II. Eumenész, Pergamon uralgója, aki itt, birodalma keleti végein katonai kolóniát hozott létre. A település Pergamon mítikus ősatya, Telefosz feleségéről, Hieráról kapta nevét. A vorást Kr. e. 133-ban foglalták el a rómaiak, akik ezen a különös hangulatú tájon fürdőket építettek. A márvány úszómedencébe föld alatti csatornákon jutott a víz, és a fürdővárosból nem hiányozhatott a színház sem.

Időszámításunk első századában a törésvonalak sávjában épült Hierapoliszt — korántsem utoljára Anatólia forrongó földjén — több súlyos földrengés pusztította. Földmozgásokat jegyeztek fel például a Kr. u. 17. esztendőből, a legtöbb pusztítást azonban a 60-ban kipattant földrengés követelte, amelynek nyomán Néro császár elrendelte a város teljes újjáépítését.

Hierapoliszt görögökön és rómaiakon kívül sok zsidó is lakta. A város zsidó közössége korán áttért a keresztény hitre, Hierapolisz egyike lett Asia Minor korai keresztény központjainak. Az itteni keresztények hívására érkezhetett a városba az apostolok egyike, Fülöp, aki 80-ban, más adatok szerint 87-ben itt szenvedett mártírhálált.

A későbbi római századokban élte át a fürdőváros a turizmus első korszakát. Az izületi gyulladásokra, szívbetegségekre, magas vérnyomásra egyaránt gyógyírt jelentő fürdőhelyen keresett enyhülést a császárok közül Hadrianus, Septimus Severus és Caracalla is, akinek nevelője innen, Hierapoliszból származott.

A bizánci korszak egyházatyái — az apostolelőd tiszteletére — hatalmas katedrálissal gazdagították a várost. Fülöp apostol mártírsága emlékére Justini-

anus császár a 6. században a város püspökét a metropolita rangjával ruházta fel. A későbbi századok pusztításai, a gyakran ismétlődő földrengések ellenére Hierapolisz romjai ma is egy ókori város élményével ajándékozzák meg a látogatót. A romvárost átszeli a Domitianus császár által építtetett árkádus út, amely vagy 1200 m hosszan vezet végig a városon.

A romterület bejáratának közelében két szentély maradványai álltanak meg. Az egyiket Apollónak, a költészet, a zene és az orvoslás istenének szentelték, a másik viszont — nem véletlenül — Plutónak, az alvilág urának állított emléket. A Plutonium-szentély ott épült fel, ahol a sziklák közötti repedésekből ma is gáz szivárog a felszínre „Zehirli Gaz — Tehlikelidir!” — figyelmezteti a mérges gáz veszélyére a tábla a mai helybéli látogatót, Sztrabón, az ókor tán leghíresebb geográfusa így írja le e helyet: „A Plutonium ember magasságú, igen mély nyiladék, egy domb tövében. Előtte bekerített rész található, ahol a kigőzölgésektől a talajt nem is látni. Szélcsendes időkben egészen közel lehet menni a gázfeltöréshez, aki azonban belép a kerítésen belülre, a halál felségterületére jut. Még hatalmas bikák is gyakran jártak szerencsétlenül e helyen. A kigőzölgésektől a beröptetett madarak is holtan buktak alá.”

Az ókorban emiatt Hierapoliszt sokan az alvilág kapujával azonosították, ahol bejuthatunk a holtak birodalmába. Ez magyarázza azt is, miért éppen itt jött létre — és maradt fenn amúgy — Asia Minor legnagyobb, legkiterjedtebb temetőkörzete, a falakon kívül jóformán külön városnegyedet alkotó Nekropolisz.

A majd 1 km²-nyi területen feltárt vagy 1200 sírépítmény jól mutatja Hierapolisz határmenti helyzetét, hiszen éppúgy találunk itt magas talapzatra helyezett, házformájú líkiai szarkofágokat, lídiai tumulusz-sírokat, a halottak lakóházaként értelmezett szentélyszerű építményeket, hellenisztikus és római szarkofágokat. A legkülönlegesebb azonban az a magányos szarkofág, amelyet a közelében fakadó forrásból kiváló mészkő fehér köpenye teljesen körbefont. S mintha csak az elhunyt emlékének szólna, a szarkofág tövében rózsaszín leanderek virítanak elő a fehér mészkőlepelből. A római város peremén magasodik

az ókeresztény kor legjelentősebb temploma, az árkádok út közvetlen közelében épült háromhajós bazilika, amelynek boltívein, gyámkövein a keresztek emlékeztetnek az egykori funkcióra.

A bazilikától karcsú felkiáltójeleként feketéllő ciprusok jelölik az utat Hierapolisz leghíresebb építményéhez, a 200 körül, Septimus Severus uralkodása idején alapított színházhoz. Széksorában 15 ezren élvezhették az előadásokat, s gyakran előfordult, hogy a színpaddal szemközt páholy széksorában is „elkeltek” a jegyek: ott ugyanis a császár és kísérete foglalhatott helyet.

Pamukkálét és Hierapoliszt az 1970-es évek közepén fedezte fel a turizmus. Az azóta eltelt évek, évtizedek kicsibe sűrítve jól mutatják a turizmus pozitív és negatív hatásait. Hiszen a környék lakóinak bevételt, munkalehetőséget, és eképpen felvirágzást jelentő turizmus számos, elsősorban környezeti gondot is fölvetett. A pamukkalei mésztufateraszok ugyanis rendkívül sérülékeny természeti képződmények. Amilyen gyorsan képződnek, ugyanolyan gyorsan pusztulnak is. Azok a hegyoldalak, ahol megszűnik a — szó szerint — élető víz-utánpótlás, elfonnyadnak, elszáradnak, elveszítik vakítóan fehér színüket, s lejtőjüket barnás-szürkés bevonat burkolja.

Mivel a környéken egyre több szálloda és motel épült, és ezekhez természetesen úszómedencék is tartoztak, egyre több forrást eltérítettek természetes útjukból, és vizüket e hotelek, moteltek medencéibe vezették, ahol a vendégek ókori oszlopok töredékei fölött úszkálhattak a csillogón tiszta vízben. Ám emiatt nem jutott elegendő víz a lejtőkre, s kezdtek elszürkülni az eladdig üde teraszok.

De még súlyosabb veszélyt jelentett a pamukkalei tartózkodás — amúgy valljuk be — tán legemlékezetesebb programja, amikor kedvünkre mászkálhattunk a teraszok zöldeskék vizében. Egy-egy forró nyári napon szinte ki lehetett volna tenni a megtelt táblát a mésztufateraszok mellé. A teraszok peremére óhatatlanul rálépő turisták taposásától azonban le-le-töredezett a porló kőzet, és a csorba teraszok medencéiből aztán már könnyedén kiszökött a víz. Természetvédők már évek óta — ám többnyire hasztalan — érveltek, mondván, e zabolátlan tömegturizmussal Pamukkale saját jövőjét éli föl, hiszen a pusztulásnak induló, kiszáradó teraszok látványa egyre kevesebb látogatót vonz majd. A megoldást erre is az UNESCO Világörökség jegyzékére való felvétel hozta meg, hiszen e kitüntető címmel a török állam egyfajta védnökséget is vál-

lalt: megőrzi Pamukkálét az emberiség következő generációi számára. Aki újabban járt Pamukkáléban, már ennek jótékony, ám a korábbi lehetőségeket megnyirbáló hatásaival, következményeivel találkozhatott. A teraszok körül szigorú rend uralkodik, a turisták csak a kijelölt pallókon, ösvényeken haladhatnak, a teraszokba belépni — néhány kivételtől eltekintve — tilos. Olyan rendelkezés ez, amellyel talán nehéz megbarátkozni. De miként kényszerűségeiből ma már csak illő távolságból lehet körbejárni Stonehenge híres köveit Angliában, csak kívülről lehet megcsodálni az athéni Akropoliszon a Parthenont, ha komolyan vesszük az örökség fogalmát, akkor meg kell értenünk, a ránk bízott természeti és kulturális javakkal Pamukkáléban is jól kell sáfárkodni. Akár az önkorlátozás árán is.

Aki a Pamukkálét, az ókori romokat és környező swimming-poolokat nyaranta megszálló turistatömeg helyett szeretne fölkeresni egy csöndesebb és valamennyire még hamisítatlan török fürdőhelyet, az pedig vágyon neki az ókeresztény bazilika mellett kiindulva, Karahayitba vezető útnak, ahol napjainkban is ujjai között olvasót porgető csöndes férfiak és hagyományos öltözköket viselő asszonyok keresnek gyógyulást a források vizében.

☞ Nemerkenyi Antal

„A török népelet virágoskertjében”

Emlékezés Kúnos Ignác turkológus-folkloristára (1862-1945)

Halálának 55 évfordulója alkalmából Kúnos Ignác turkológus-folkloristára emlékezett Kovács Judit tagtársunk, a 2000. január 24-i összejövetelünk alkalmából.

Előadása első részében felidézte Kúnos Ignác életének, kutatói és tanári munkásságának legfontosabb eseményeit. Kiemelte Kúnos első török gyűjtőútjának (1885-90) nemzetközi jelentőségét, és röviden bemutatta a gyűjtés eredményeképpen megjelent úttörő szövegkiadásokat, amelyeket az alábbiakban felsorolunk:

Karagöz (1886) Budapest; Orta oyunu (1887) Budapest; Oszmán-török népköltési gyűjtemény I-II. (1887, 1889) Budapest; Török népmesék (1889) Budapest; Proben der Volksliteratur der Türkischen Stamme VIII. Mundarten der osmanen (1899) St. Petersburg; Adakálei török népdalok (1906) Budapest; Materialien zur Kenntnis der Rumelischen Türkisch I—II. (1907) Leipzig — New York.

Az előadó ezután Kúnos gyűjtőtevékenységének második szakaszáról beszélt, amely az I. Világháború alatt bontakozott ki. Ebben az időszakban Kúnos a Monarchia területén fogságba esett, orosz fennhatóság alatt élő turkoman nemzetek hadifoglyai között folytatott folklorisztikai gyűjtést. Ez az értékes kéziratos anyag csak a gyűjtő halála után, a 80-as évektől került kiadásra, Kakuk Zsuzsa és Baski Imre áldozatos munkájának eredményeképpen. Az eddig megjelent kötetekben kazáni tatár, miser tatár meséket

és népdalokat találunk. A krími tatár és egyéb kisebb népcsoportokra vonatkozó gyűjtés kritikai kiadása folyamatban van.

Az előadó rámutatott arra a fáradhatatlan munkára is, amelyet Kúnos mint tanár és tudományos szervező végzett a Pázmány Péter Tudományegyetemen, a Keleti Kereskedelmi Akadémián, illetve számos hazai és külföldi tudományos szervezet, folyóirat munkatársaként, tagjaként, irányítójaként. Többek között a hűséges pályatárs, Munkácsi Bernát és az ő nevéhez fűződik a kor neves orientalistikái folyóiratának, a Keleti Szemlének a megalapítása is 1900-ban.

Kúnos Ignác tudósként, az ismeretterjesztés néha kicsit hálátlan feladatát is magára vállalta. Igényes nyelvészeti és irodalmi tanulmányai mellett újságcikkek és mesefordítások százai jelentek meg tollából. Népmesegyűjtései számos idegen nyelven jelentek s jelennek meg mind a mai napig.

Az előadást követően Kovács Judit illusztrációként felolvasott egy Buda elestéről szóló népdalt és egy népmesét az adakálei gyűjtésből. („Ne énekelj fülemüle”, „Az árva leány papucs”).

A hallgatóság érdeklődésére tekintettel az előadó „A ló-dev” című mesét is felolvasta, az oszmán-török népköltési gyűjtemény anyagából.

Az előadást követően érdekes hozzászólást hallottunk Tasnádi Edit tagtársunktól, aki a Buda elestéről szóló népdal egyik variációjáról beszélt. Emellett rámutatott arra is, hogy Kúnos Ignác milyen nagy elismerésnek örvend mind a mai napig Törökországban. Néhány szóban elemezte Kúnosnak 1925-ben, az isztambuli egyetemen elhangzott előadássorozatát is, amely nemrég jelent meg először magyar nyelven, a hozzászóló fordításában, a Terebess Kiadó gondozásában.

Összejövetelünket megtisztelte Kúnos Ignác egyik unokája, Kúnos László egyetemi tanár is, aki meghatottan emlékezett a kedves, családszerető nagyapára és meséire.

Szigetvár (Zigetvar)

Kanuni Sultan Süleyman'ın hayata gözlerini
yumduğu kent

Türkiye yolculuklarımız sırasında kime rastlasak, hangi memleketten geldiğimizi sorarlar. Azizlik olsun, işi biraz zorlaştıralım, cevabı Türk dostlarımız kendileri çıkarsın diyerek, son zamanlarda sorularına şu yanıtı vermeye başladık: En büyük Osmanlı sultanının hayata gözlerini yumduğu ülkeden geldik. Fakat bu yanıtımız sorularına cevap bulmalarına pek çözüm getirmeyince, Türk okuyucularımıza bu kentin, yani muhasarası sırasında ama daha ele geçirilmeden önce Kanunî Sultan Süleyman'ın hayata gözlerini yumduğu, bugün onbirbin nüfuslu Szigetvár (Zigetvar) kentinin Osmanlı hâkimiyeti dönemindeki tarihçesini tanıtmayı kararlaştırdık. Kentin Osmanlı dönemi tarihçesini (1566-1689) ve hatıralarını tanıtmak üzere Imre Molnár'ın „Szigetvár. Türkler Döneminin Tarihî Eserleri” adlı kitabının kimi bölümlerini Türkçe'ye aktardık (Tájak-Korok-Múzeumok Cep kitapları, No. 292).

Türkler döneminde kent ve yöresi

Szigetvár, 7 Eylül 1566'da Osmanlıların eline geçti. 33 gün süren kuşatma sırasında her iki taraf büyük kayıplar verdi. Türkler ilk olarak, ceset ve hayvan ölüsünü kaldırmaya giriştiler. Kale hendeğinin doğu kıyısında muazzam ateşler yaktılar, kentte ve kalede biriken çöpleri kaldırdılar, sonra da yapıları yeniden inşa etmeye ve onarmaya başladılar.

Bu işlerde gerekli görülmeyen askerlerden akıncı takımları oluştu, bunlar Szigetvár yöresine akınlar düzenleyerek buradaki küçük kaleleri ele geçirdi.

Öte yandan Szigetvár'ın yeniden kurulmasında en başta istihkâm sınıfından olmak üzere onbinlerce asker dört elle çalışarak kuşatma setlerini kaldırdı, kale hendeğini temizleyip derinleştirdi, surları taş ve tuğlalarla onardı. Kale şimdiki haline o zaman getirildi. Kalenin dış avlusunda üç hafta içinde cami kuruldu ve kalenin alınması dolayısıyla eylül sonunda şükran namazı orada kılındı. Akınlara, işgallere katılan, ganimet peşinde koşan kıtaların

Szigetvár'da toplanması için 17 Ekim 1566'ya kadar mühlet verildi. İyi takviye edilen kale ile kenti savunmak üzere kuvvetli bir muhafız birliği bırakıldı, ordunun geri kalan kısmı Ekimin 17'sinde İstanbul'a dönmek üzere yola koyuldu. Szigetvár ve yöresinden binlerce esiri de beraberlerinde götürdüler.

Szigetvár'ın ilk sancakbeyi İskender yalnız kentin savunmasını değil, kamu idaresini de örgütledi. Kalede 250, kentte ise 700 iyi yetişmiş asker konuşlandırdı. Gene burada, orduya hizmet eden zanaatkârlara, tüfekçi, kalkancı, kunduracı, terzi, saraç, semerci, nalbant, berber ve inşaat ustalarına, Müslüman din hizmetlilerine, ayrıca imparatorluğun başka bölgelerinde üretilen malları satan tüccara yerleşme izni verildi.

Muhasarada sağ kalan ve esir alınıp götürülmeyen Macar-Hırvat sakinleri eski şehirden tamamen çıkarıldılar. Bunlar, yeni kent bölgesinde ve eski kentin doğusunda uzanan, Pécs varoş'u olarak anılan bölgede barakalarını kurdular. Szigetvár'a getirilen Boşnaklara da bu bölgede yer gösterildi. Bugün onların torunları da burada yaşıyor ve Boşnak mahallesindeki çarpık çurpuk yerleşim biçimi, Balkan kökenli olduğunu açıklıkla belgeliyor.

Zamanın kaynaklarına bakılırsa, Szigetvár ve çevresinde göze çarpacak kadar çok dirlik – Evliya Çelebi'ye göre 600 tımar ve 100 kadar zeamet – dağıtılmıştı. Sahiplerinin bunlardan sağladığı gelir, ne kadar becerikli ve ne ölçüde pervasız olduklarına bağlıydı. Bölgede toprakların önemli kısmı doğrudan sultana mahsus olan has'lardı.

Tımar ve zeamet topraklarında yaşayan reaya, hem nakdî ve aynî olarak, hem de emekleriyle vergilerini ödüyorlardı. Nakdî olarak cizye vergisi, kapı, saman ve odun, hayvan ve arı kovanı vergileri, fıçı ve nikâh vergileri; aynî olarak tahıldan, şıradan, balıktan, pazara götürdükleri sebze ve meyveden öşür öderlerdi. Ordu iaşesi için gerekli taşımacılıkta, büyük askerî depoların hububat, saman, ot, odun ve yiyeceklerle doldurulmasında ağır işler yaparlardı. Szigetvár çevresinden hatta Belgrad'daki merkez depoya da yük taşırlardı. Tekneleri yedek çekmek, posta hizmeti, Türk askerî birliklerine ve

elçilerine kılavuzluk etmek, kale inşaatı ve onarımı, yolların bakımı, barut yapımı, hepsi onlara düşen görevlerdi.

Devlet vergileri arasında en önemlisi, her gayri Müslim'den alınan cizye idi.

Türkler, kontrol ettikleri yeni bölgelerde Macar yönetim bölümlerini hiç dikkate almadan kamu yönetimini yeniden örgütlediler. Szigetvár sancak merkezi yapıldı ve buna bağlı bir sıra nahiye'ye bölündü. Sancak olarak önce Budin vilayeti'ne, 1600'de de Kanizsa'ya (Kanija) bağlandı. Szigetvár hem askerî, hem idarî, hem de dinî bakımdan önemli bir yerdi. Osmanlı hazinesinin yerel defterdarı, mimar ağası ve sancağın kadısı burada bulunuyordu.

Potur Ali Beyin sancakbeyliği döneminde kurulan Türk mimarî yapıtlarının büyük kısmı, Sultan Süleyman camisi ile kale, Ali Paşa camisi ve kervansaray bugün de varlığını koruyor. Hacı Hüseyin camisi, Ali Paşa türbesi ve çeşmesi, Türk hamamı, imarethane, sancakbeyinin iki katlı evi, dervişlerin tekkesi ve medrese tamamen yıkıldı.

Szigetvár, Kanunî Sultan Süleyman'ın türbesi dolayısıyla Müslümanların bir ziyaretgâhı idi. Burada, hatip, imam, müezzin, müftü gibi birçok din adamı, ayrıca kadı, molla ve müderrisler oturuyordu. Hocaların çiftlikleri Turbék yakınındaki Domolospusztá'daydı. Buralarda av koruluğu, dalyan, meyve bahçeleri kurarak gerçek bir örnek çiftlik oluşturmuşlardı. Çiçek bahçeleri de ün salmıştı.

Kent çevresinde ekime elverişli tarla azdı, fakat verimli çayırılar hayvan besiciliğine elverişliydi. Çoğu kere Szigetvár pazarlarından imparatorluğun gıda depolarına canlı hayvan, tuzlanmış ve tütsülenmiş et, hububat ve bakliyat götürülürdü.

Türkler genel olarak hoşgörölü davranmıştı. Fethettikleri yerlerin halkını ne dillerini öğrenmeye, ne de adet ve dinlerini benimsemeye zorlamışlardı.

Bir kuşak sonra, 1600'de Kanizsa'nın alınmasıyla Szigetvár'ın yaşamında köklü değişiklikler oldu. En önemlileri, serhat kalesi niteliğini kaybetmesi, buradaki asker sayısının azaltılması, ayrıca bazı askerî ve sivil görevlilerin Kanizsa'ya nakledilmeleriydi. Bununla beraber Szigetvár, savaşların anılarıyla, sağlam yapılı kalesiyle ve Kanunî Sultan Süleyman türbesiyle, önemli ve tanınmış bir kent olarak kaldı.

Öte yandan ulufeli asker birliklerinin azalması sonucunda kentte haramîler, çeteler giderek çoğaldı, halkın yaşam ve mal güvenliği kalmadı, üstelik vergiler, yolsuzluklar ve Türklerle Macarlar arasındaki zıtlıklar da günden güne arttı.

Miklós Zrínyi 1664 yılı kış seferi sırasında birlikleriyle Osmanlı bölgelerine girmeyi ve Eszék (Ösek) köprüsünü de yakmayı başardı. Bu seferinin sonuçları, imparatorluğun zayıflamasının ve Osmanlı kuvvetlerinin geri püskürtülmesi olanağının bir belirtisi olmuştu. Nitekim, Budin, Pécs ve Siklós'un geri alınmasından sonra, kuşatma sonucunda 13. Şubat 1689'da Szigetvár tekrar Macarların eline geçti. Szigetvár'da Osmanlı hakimiyeti 122 yıl, 6 ay, 7 gün sürdü ve 14. Mart 1689'da son Osmanlı askeri de Szigetvár'dan çıktı.

Osmanlıların serhat kalesi olan Szigetvár Kalesi

Szigetvár'ın fethi Türklerin çok ağır kan kaybına mal oldu. Kanunî Sultan Süleyman burada hayata gözlerini yumdu, ordusunun kaymağı, Evliya Çelebi'nin kayıtlarına göre 26000 askeri, burada telef oldu. Aslında tasarlamış oldukları Viyana seferine devam etmemelerinin nedeni, bu ağır kayıplarıydı. Fransa kralı XIII. Louis'nin başbakanı Richelieu (1585-1642) haklı olarak şunları yazmıştı: *"Habsburg İmparatorluğunun devam edebilmesi için bir mucizeye ihtiyaç vardı, ve bu mucize Szigetvár'da oldu..."*

Türkler Szigetvár'ı alınca, yangınlarla mahvolan kenti ve harabeye dönüşen kaleyi yeniden inşa etmeye giriştiler. İnşaatı Budin paşası Sokollu Mustafa Paşa denetlemişti ve onun kitabesinin bulunduğu, kalenin güneydoğu burcundaki hücre ile Türkler zamanından kalma parmaklığı bugün de görülmektedir. Yeniden inşa edilen kaleyi, daha önceki dörtgen biçimli temel kesitini aynen izleyerek, fakat eski orta ve iç surlarını kaldırarak, dayanıklı tek bir hisar haline getirdiler.

Eski toprak burçların yerine, taş ve tuğlalarla, eski İtalyan türü mazgallı burçlar inşa ettiler. Duvarların kalınlığı ortalama 3-4 metre, yüksekliği 6-8 metreydi. Burçları, içeriye doğru hafif eğilimli tuğla surlar ve sıkıştırılmış topraktan setler birbirine bağlıyordu.

Evliya Çelebi 1664 baharında müfettiş olarak Szigetvár'ı dolaştıktan sonra şunları yazmıştı (metnin sadeleştirilmiş şeklini veriyoruz): "Batağa oturtulmuş, dörtgen biçiminde, çevresi içerden 500 adım olan sağlam bir kale bu. Dört köşesinde, sağlam tuğlalarla inşa edilmiş, sütun biçiminde burçları var, burçların her birine 10 adet balyemez topu ve 10 adet kolomborna topu yerleştirilmiş. Hepsi, ahşap çatılı ve sıkıştırılmış topraktan setlerle ayrılmış ve bütün cephanesiyle devamlı hazır vaziyette bulunuyor. Her birinin topçusu yaz kış topun yanbaşıda uyuyor, zira burası fazlasıyla serhat bölgesi... Kale askerlerinin sayısı barışta 356, savaşta 10000 kişi... Kalenin güneydoğuya bakan, yeni yapılmış, sağlam, üç kademeli kapısı var, aralarındaki bölümlerde muhafızlar devamlı nöbet tutuyor."

Osmanlı hakimiyeti döneminde Szigetvár, yalnız güçlü bir karargâh değil, aynı zamanda önemli bir ticaret ve kültür merkezi, Müslümanlar için bir dinî merkezdi. Bugün, nispeten sağlam kalmış tek Türk kalesi buradadır ve bu nedenle Osmanlı askerî mimarisinin Macaristan'daki önemli bir eseridir.

Sultan Süleyman Camisi

Kale avlusunun ortasında yarım minaresiyle Sultan Süleyman camisi bulunuyor. Vaktiyle etrafı tamamen açık olan dikdörtgen yatay kesitli yapı, bu nitelikteki benzerlerine kıyasla (Pécs, Siklós) farklılık gösteriyor. Bunun nedeni, olağanüstü kısa bir süre içinde (orada hazır bulunan Selânikî Mustafa'ya göre 3 hafta içinde!) kurulması, ayrıca camiyi, hassas yapı unsurları uygulamasını üstlenemeyen istihkâm askerlerinin inşa etmesi olabilir.

Caminin duvarları ateş tuğlasıyla örülmüş, oyma taşlar yalnız pencerelerin çaprazlarında kullanılmış. Caminin dört cephesinde ikişer pencere var ve dikdörtgen yatay kesitin iki uzun kenarındaki yan duvarlarında birer Kuran muhafaza hücresi bulunuyor. Mihrap ile batı duvarındaki kuran hücresi üstünde, ender rastlanan damla şeklinde pencere görülüyor.

Giriş kapısının üstünde bütün cami genişliğindeki balkonda, kadınlar için ayrılmış olan mahfil bulunuyordu. Kuzeybatı cephesine bitişik olan minareye mahfilden ve zemin katından birer kapı açılıyor.

Onikigen kesitli minare yaklaşık 25 metre yüksekliğinde. XVIII. yüzyıl ortalarında mina-

reye yıldırım düşünce üçte ikisini yıkmak zorunda kalmışlar. Şimdiki kesik minarede 35 basamak aslı gibi korunmuş durumda.

Araştırma sırasında yapının esas siva parçalarının altından Arapça-Türkçe-Farsça yazı kalıntıları meydana çıkarıldı. En çok dikkati çeken, giriş kapısının yanbaşıda Arapça yazılı şu satırlardı: "Öğrenmek, her müslüman erkek ve kadın için kutsal görevdir!"

Ali Paşa Camisi

Ali Paşa, eski kentin ana meydanında, premontre keşişlerinin yıkılan manastırlarının bulunduğu yerde, 1588-89 yıllarında bu camiyi inşa ettirmiş. Bugünkü kilisenin önemli bölümü bu yapıdan kalmadır. Kare yatay kesitli cami sık çakılmış meşe kütüklerinden oluşan temel kazıklarına oturtulmuştu. Yaklaşık altı metre yükseklikteki kaideye, sekizgen kesitli, iki metre yüksekliğinde, iç kısmı dairesel biçimde bir bingi yerleştirilmiş. Bingi içerden stalaktit kemerlerle desteklenmiş. Binginin üzerine, yaklaşık yarım küre biçiminde ve 18 metre yüksekliğindeki kurşun kaplı kubbe inşa edilmiş.

Cami cephelerinde üç düzeyde kaşkemer pencereler bulunuyor. Vaktiyle yapının kuzeybatısında içavlu'ya bitişik minare vardı. Bunun yakınında, Ali Paşa türbesi ile mermer kaplı şadırvan yer alıyordu.

Kentin geri alınmasından sonra cami önce barut deposu olarak kullanıldı, sonra 1712'de Belgrad piskoposu burayı katolik kilisesi olarak takdis etti. Minaresi 1715'te yıldırım düşünce yıkıldı, avlusu ise 1780'de burası barok kilise haline getirilince kaldırıldı. Kilisenin kulesi, korosu ve kubbe üzerindeki çadırçatı da o zaman inşa edildi. Bundan sonra István Dorfmeister kubbedeki freskleri yaptı ve yıkılan Türk hamamındaki kurnalar, vaftiz kabı olarak kullanılmak üzere gene o zaman buraya nakledildi.

István Dorfmeister'in kubbe freski, Macaristan'da barok resim sanatının seçkin bir yapıtı olup, Osmanlıların geri püskürtülmesinin 100. yıldönümünde imparator II. Jozef'in ısmarlaması üzerine 1789'da hazırlandı. Fresk iki konuya yer veriyor: Doğu bölümünde Zrínyi ile Sultan Süleyman'ın ölümünü ve kalenin düşmesini gösteriyor; batı bölümünde ise kalenin geri alınmasından önemli sahneleri canlandırıyor.

Beszámoló a „Szent Vincent Deklaráció” 10. évfordulója alkalmából rendezett isztambuli konferenciáról

Az észak-olaszországi San Vincente nevű, magas hegyek koszorúzza völgyben fekvő kis településen 1989-ben összegyűltek a cukorbetegséggel foglalkozó szakemberek, a cukorbetegek képviselői, a média, a gyógyszergyárak reprezentánsai, a biztosítótársaságok alkalmazottai, hogy a diabeteses betegek helyzetéről, jövőjéről tárgyaljanak.

Ismeretes, hogy a cukorbetegség valódi népbetegség, a fejlett országokban a lakosság több mint 5 %-át érinti, s a betegség prevalenciája rohamosan nő. Ismeretes az is, hogy a 2. típusú cukorbetegség (nem inzulin-dependens) egy sor egyéb keringési és anyagcsere betegséggel járhat együtt, s ezen betegek között szignifikánsan gyakoribb a szívinfarktus, a stroke, a perifériás érbetegség. Mindezen adatok ismerete is hozzájárult ahhoz, hogy Európa-szerte felmérjék a cukorbeteg helyzetét, a gondozás, kezelés színvonalát, a betegség költségkihatásait, a cukorbeteg esetleges negatív diszkriminációját, diagnosztikumokkal és gyógyszerekkel történő ellátásuk helyzetét stb.

Ezen a konferencián született meg a „Szent Vincent Deklaráció” néven ismert program, melyet az Európai Diabetes Társaságok, a betegtársaságok magukénak fogadtak el. Legfontosabb céljaik közé tartozott a cukorbeteg társadalmi helyzetének jelentős javítása, az egészségesekkel egyenlő elbírálás a munkahelyeken, azonos bérezés, szakmai téren a diabetesesek korszerű, magas színvonalú ellátásának biztosítása.

Felismerték, hogy sokkal olcsóbb a szövődmények eredményes megelőzésére törekedni, mint a már kialakult szövődményeket nagyon drágán, s gyakran nem eléggé hatékonyan kezelni (dialízis kezelés, esetleg hasnyálmirigy átültetés, by-pass műtétek stb.).

Érdemes kiemelni, hogy a deklaráció célul tűzte ki, hogy egyharmaddal csökkenjen a diabetes okozta súlyos látásromlás és a veseelégtelenség, felére kell redukálni a cukorbeteg okozta alsóvégtagi amputációkat.

Ezen célkitűzések szellemében szervezték meg a cukorbeteg ellátást Európa-szerte, hozták létre a Nemzeti Diabetes Programokat, melyek a fenti célkitűzések megvalósítását célozták meg. Az egyes országokban megkezdődött a cukorbeteg adatbázisának létrehozása, a „tényeken alapuló orvoslás” alkalmazása.

Számos országban feladatorientált bizottságokat alakítottak, melyek tagjait az orvosokon kívül a betegszervezetek, a biztosítótársaságok, a média delegáltjai alkották.

A „Szent Vincent Deklaráció” azóta több alkalommal tartott konferenciákat (Budapest, Athén, Lisszabon) s most Isztambul adott otthont a 10 éves születésnapját ünneplő eszme ülésének.

2000. április 21—23. között megrendezésre kerülő Budapesti 7. Nemzetközi Könyvvásár keretében képviselteti magát az Atatürk Kultúra, Nyelv- és Történelemtudományi Társaság is. A standokon Atatürkkel és a Török Köztársasággal kapcsolatos könyvek kerülnek eladásra. Szeretettel várnak minden érdeklődőt.

A könyvvásár helye: Budapesti Kongresszusi Központ (1124 Budapest, Jagelló út 1-3.)

A konferencián megállapították, hogy bár a cukorbeteg ellátása Európa legtöbb országában jelentősen javult, a diabeteses betegek specifikus szövődményeinek kezelése hatékonyabbá vált, a betegek inzulinnal, gyógyszerrel történő ellátása általában megoldott, mégis földrészünk keleti és déli részén még számos megoldatlan probléma nehezíti az eredményes küzdelmet. Így például még nem mindenütt lehet ingyen hozzájutni a legkorszerűbb inzulinokhoz, illetve gyógyszerekhez, hátrányosan különböztetik meg a cukorbetegeket a munkahelyeken stb. Az utóbbi évtized felismerése, hogy a cukorbetegség típusosan az a krónikus állapot, amelynek eredményes kezeléséhez elengedhetetlen a betegek ismeretének bővítése, vagyis, hogy a beteg ossza meg a kezelés felelősségét a kezelőszeméllyel. A betegek szervezett oktatása ma minden európai országban már megszervezett, de természetesen még jelentős különbségek vannak az egyes országok között. Idetartozik, hogy több országban, így hazánkban is diabetes-szel speciálisan foglalkozó „diabetes szakápoló” képzés indult meg 5 évvel ezelőtt, s ma már ország-szerte kb. 130 — egy éven át képzett, s levizsgázott — szakápoló segíti a cukorbeteg ellátást.

Az isztambuli konferencia jelentős súlyt fektetett a kormányok meggyőzésére, hogy felelősségük van e betegek sorsának alakításában. Ez a felismerés elválaszthatatlan a pénzügyi támogatástól, ahol persze egyéb anyagi források felderítése is előtérbe került. A kormányok részvételét e munkában fémjelzte, hogy e konferenciát a török egészségügyi miniszter nyitotta meg, s ő is mondta a zárszót. E konferencia felett (ahogyan kezdettől fogva is!) az Egészségügyi Világszervezet is bábáskodott, mintegy aláhúzva a cukorbeteg ellátás és gondozás központi jelentőségét.

Ez a konferencia elsősorban nem a kutatók, klinikusok fóruma volt, hanem a cukorbetegek mindennapi életének jobbítását tűzte ki célul. Jóllehet a szakma ismert világnagyságai is jelen voltak és előadásaikkal, posztereikkel, hozzászólásaikkal emelték az ülések színvonalát, az isztambuli konferencia alapvető célja a diabeteses populáció élet és munkakörülményeinek megjavítása volt. E földrengés sújtotta országban a résztvevők jelenlétükkel is demonstrálták az ügygel való azonosulásukat, s végső célként megfogalmazták az „isztambuli megállapodást”. Ez annál is fontosabb, mert ha a trend nem változik, akkor 2030-ra a jelenlegi 200 millió helyett már mintegy 300 millió cukorbeteggel kell számolni, s akkor még nem beszéltünk a diabeteshez csatlakozó súlyos szív- és érrendszeri szövődményekről. Ebben az összefüggésben nagy jelentőségű a veszélyeztetett egyének kiemelése, korszerű — ugyanakkor költségkímélő — szűrővizsgálatainak hatékony megszervezése.

A „célzott” szűrővizsgálatok, a korszerű gondozás, kezelés, a szervezett betegfelvilágosítás, a „megosztott felelősség” a mindennapi terápiában, a társadalom, a kormányok mozgósítása e célok érdekében, ezek voltak e konferencia végkövetkeztetései.

A hét magyar résztvevő jelenléte, aktivitása bizonyította, hogy hazánk e téren is lépést tart az irányt mutató európai szellemiséggel, s a fejlett szociális és egészségügyi ellátásnak, gondozásnak aktív részese kíván lenni.

✍ Halmos Tamás

Egy anatóliai falu

(Részlet az Anatolian Carpets and Weavers című könyvből.)

Az anatóliai falvak életmódjának sok érdekessége van. Írásunk célja, hogy hí képet, pontos betekintést adjunk egy hagyományos anatóliai faluról, bárhol is legyen az Törökországban. A tipikus szőnyeg és kilimkészítő falvak Anatóliában szinte mindenütt egyformák: keskeny szeles utcák, napszáta vályogházak égetett agyagcserép tetőkkel és a külső falhoz épített lépcsőkkel. A szamaraknak és a lovas kocsiknak szállítóeszközként való alkalmazása szinte időtlen léggörte ad a falunak. A falvak kis területekre épültek, általában 5-10 házból állnak, mindegyik kis közösség egy-egy kilométer távolságra van egymástól. A nagyobb falvakban, amelyek mintegy húsz házból állnak, már található mecset és általános iskola. Nincs sima terület itt, miután a fennsíkok 2500-3000 méterre vannak a tengerszint felett. A területet nagy sárga fenyőerdők borítják. A nagy magasság ideális az állattenyésztésre, s mivel a legjobb minőségű gyapjú érhető el itt, ezért kecske és juhnyésztéssel foglalkoznak. A faluban mindenki mindent tud a másiktól. A kútnál az asszonyok pletykálkodásának se vége se hossza, a férfiak meg a falusi boltokban beszélnek meg egymás között a mások üzleti ügyeit. Furcsa, hogy senki nem szereti a faluban ha ő a pletyka tárgya, de mindenki részt vesz abban, hogy hozza vigye a meséket, az otthonok vagy a falu személyes ügyeiről szóló történeteket. Ezek általában nem gúnyolódó, rosszindulatú pletykák, kivéve ha az egyén megsértette a közösség erkölcsét, szokásait.

Az anatóliai falu életstílusa

A természeti szépségek és a nagy-szerű klíma miatt a török emberek idejük jelentős részét ajtón kívül töltik. A családok nagyon gyakran viszik ki a párnáikat a szabadba, ott esznek, nagyon gyakran üldögélnek a ház körül cigaret-tázva, iszogatva, teázva és beszélgetve. Ha az idő kellemes, az asszonyok kint sütnek vagy főznek. Éppen ezért a balkonoknak, a kerteknek ilyen funkcionális jellegük is van.

Minden faluközösség egy teljesen zárt világ, ez a legjellemzőbb vonás az anatóliai falusi életformában. Ez a napi tevékenységükben is megnyilvánul, mint például az evésben, a ruhamosásban, a munkában, a törvény és a rend megtartásában, a vásárlásban, a tanulásban és a házasságok elrendezésében is. Általában 3-4 generáció él egy fedél

alatt, megosztva a házimunkát a család nő tagjai között.

A hagyományos étkezése a családnak úgy történik, hogy a férfiak egy kilimen körbeülnek egy kerek fémtálcát. A nők és a gyerekek a férfiaktól külön körben csoportosulnak, szintén egy tálcakörül. Az étel 3-4 féle zöldségből, rizsből és kovásztalan lepény-kenyérből áll. A kenyér nagy, kerek és lapos, kemencében vagy sütőharangon sültek gyenge tűzön. A legtöbb házban külső és belső sütőkemence is van, ez alátámasztja a nyíltszívűségüket is.

A közösségi élet másik területe a nőknél a falusi kútnál zajlik. Ha van a közelben folyó, ott mossák ruháikat, szőnyegeiket, kilimeiket, aztán kifektetik a sziklákra, hogy a forró napon száradjanak.

A férfiaknál a munkát nyáron az aratás jelenti. Télen bejárnak dolgozni a városokba, hogy a család jövedelmét kiegészítsék. A nők, a fiatalok otthon vannak. Ha a férfiak otthon maradnak, akkor általában a falu boltjában gyűlnek össze, hogy kicseréljék a híreket, bort vagy rakít isznak. Általában ezzel töltik az idejüket. Rakít akkor isznak, ha a boldogok és ünnepelni akarnak, bort, ha nagyon szomorúak, vagy ha szegények.

Fiú születése egy anatóliai faluban

Ha egy pár már kész a gyerek fogadására, elkezdik készíteni a reménykilimet. Aszerint, hogy fiút vagy leányt szeretnének, nevet választanak. Amikor azt remélik, hogy a gyermek fiú lesz, akkor elmennek negyven különböző családhoz, ahol van olyan nevű ember, amelyet ők választottak. Szereznek egy tárgyat vagy anyagot minden hasonló nevű családtagtól, aztán hazaviszik és belekötik ebbe az ún. reménykilimbe. Ha mégis leány születik, mindez nem válsz el, hiszen a pár tovább reménykedik egy fiúban.

Egy fiúnak sokkal nagyobb a haszna és a tekintélye, mint egy lánynak, mert a fiú viszi tovább az apa nevét, ő lesz az, aki ellátja öregkorára a rokonságot is. Minthogy a fiút erősebbnek gondolják a lánynál, mind a szülők, mind a rokonság szemében nagyobb a tekintélye. A hagyományoknak megfelelően különböző ünnepségeket tartanak egy fiú születésekor és későbbi élete során is.

A fiúk ünneplése egy faluban

Az első ünneplés a fiú megszületésekor történik. A család és a rokonok szereznek egy nagy darab fát, amibe belefáragják a fiú első nevét, és a családtagok nevét, hogy a bőséget illusztrálják. Ezt a faragott fát egy évig vagy még tovább is a ház elé helyezik, majd elégetik. A szülés ideje alatt bőségesen főznek, rakít és bort isznak, több este ünnepelnek. Ünnepséggel jelzi a közösségnek, hogy a szülők büszkéek a fiukra.

A második ünnep a körülmetéléskor történik. Ez általában aratás után következik be, amikor van elég pénzük arra, hogy kellőképpen fedezzék a költségeket. A nomád társadalomban minden eseménynek nagy jelentősége van, mind a család, mind az egész faluközösség számára. A körülmetélésnek különböző funkciója van. Először is a fiúk a gyermekkorból átlépnek a férfi korba, másodsor az ünnepség gazdagsága, nagysága jelzi a család társadalmi rangját, gazdagságát és presztízsét. Az ünnepség körülményei mutatják meg a család társadalmi és gazdasági rangját a közösségen belül.

A körülmetélés gyakorlata Anatólia különböző részein más és más. Sőt: különbség van a város és a vidék viszonylatában is. A konzervatív Konyában inkább a vallási ceremónia és a hagyomány kap nagyobb hangsúlyt. Itt kevesebb a szórakozás, a ceremónia inkább a mecsetben zajlik, ahol Hazreti Szulejmán Cselebi 11. századi versét idézik, recitálják. Itt a család általában a főszobában ül a férfiakkal, az asszonyok a mellékszobában. A hodza, a vallási vezető úgy helyezkedik el, hogy mindenki hallja és élvezze a recitálást. Ez egyfajta lelki katarzist jelent minden résztvevőnek.

A fiúkat általában 5-8 éves korban metélik körül, a költségek miatt a családok gyakran együtt tartják a ceremóniát a fiútestvérrel és/vagy unokatestvérekkel. Néhány helyen — például Gaziantepben — a születést követő negyven napon belül történik a körülmetélés. Egy 8-9 éves körülmetéletlen fiút már csúfolnak, ugratnak és kérdéssé teszik a bátorságát. Vagy lenézik, mert azt hiszik, hogy a család szegény. Ilyenkor általában összegyűjtenek egy pár szegényebb fiút a szomszédságból, és jótekonyságból megszervezik a ceremóniát azoknak a családoknak, akik nem engedhetik meg maguknak az ilyen fajta nagy ünnepséget. Az ilyen nagylelkűség növeli a család tekintélyét, és látványos képet ad jólétéről, a közösségi emberről.

Törökország keleti részén sajátos intézmény: a kirvelik szolgál a fiúk körülmetélésére. Egy idősebb férfit választanak kirvének, (amolyan keresztapa félének), aki lefogja a fiút a műtét alatt, ő a ceremónia legtekintélyesebb embe-

re. A fiú szemében a kirvének ugyanolyan tekintélye van, mint a saját apjának. A kirve szerepe fontos a rituális szertartás alatt, az egyfajta adoptációt jelent. A kirve családja úgy kezelendő, mint a fiú saját családja. A fiú nem házasodhat a kirve családjának a leányával, de a kirve házához tartozó nők körében mindig szívesen látott, szinte családtag.

A kirve általában a közösség kiemelkedő személyisége és gyakran besegít a körülmetelési ceremónia költségeinek viselésébe is. Ő az az ember, akihez a fiú odamehet a problémájával, akitől tanácsot kérhet, akinek kezét csókolhat, ha katonai szolgálatra kell mennie. A fiú apja intéz mindent a fia kirvéjének. A közösségben egy idősebb asszonynak, akit „okoyucu”-nak (javasasszony) választanak ki, végig kell látogatnia a kirve valamennyi családját. Egyes tájakon minden fiúnak más a keresztapja, de van olyan falu, ahol a falu első embere a keresztapja minden fiúnak.

A ceremónia előtti napokban a fiú családjában speciális ételeket vásárolnak. Minden gyerek új ruhát kap, a fiú pedig egy sajátos formaruhát, hogy úgy nézzen ki, mint egy herceg vagy egy kadét, szép sapkával vagy köpennyel, aszerint, hogy minek szeretnék láttatni,

széles selyemövet fog viselni olyan feliratokkal, mint király, padisah, katona, rendőr vagy egyszerűen masallah (amit Allah akar) jelezve a család csodálatát, büszkeségét és óhaját, hogy megvédje a bajtól. A család minden tagja valami újat visel a tiszteletére, ha más nem, hát egy pár zoknit.

Közép-Anatóliában speciális ünnepi ételeket készítenek, ilyen a nohut (bab), a zerde (édes szósz), az aranyipilav (sáfránnyal színezett rizs) és a hoşaf (száritott, aszalt gyümölcsökből és dióból készült ital, desszert). Birkát is vágnak erre az alkalomra. A teljes familia minden asszonya és az egész közösség készik erre az eseményre. A körülmetelési ceremónia három napig tart, és ha az anyagiak engedik, minden nap mindenki számára biztosítanak déli pihenőt. Meghívót kaphatnak a másik falubeliek is. A vendégek családoknál lesznek elhelyezve barátok és szomszédok révén.

Pénteken reggel a fiúk és a férfiak összegyűlnek táncolni davul (nagydob) mellett és a zurna (töröksíp) hangjaira. Délelőtt a család elmegy a temetőbe, hogy kifejezze tiszteletét az elhunyt felmenők előtt, aztán elmennek a mecsetbe, a heti gyülekezeti imára. A hazatéréskor zenészek üdvözlik őket. Speciális szórakoztatást és bemutatót rendeznek a

fiúk és a vendégek tiszteletére: a „köçek” (a fiú táncos) és a „türküci” énekel különböző szép és szomorú keleti énekeket gyakran saz vagy bağlama (az indiai szitarhoz hasonló hangszer) kísérettel. A fiúk körbe parádézhatnak lovon, kocsin vagy traktoron. Izmirben lovas kocsin.

Abban a faluban, ahol nincs orvos, a körülmetélést a „sünnetçi” végzi, aki rendszerint a falu borbélyja, aki egyébként elvégzi a kisebb műtéteket is, mint például a foghúzás. Bizonyos alkalmakkor, ha a műtét befejeződik, az idősebb fiúk — demonstrálva ügyességüket — kést vagy tört hajítanak célba, vagy célba lönek a fiú tiszteletére. A fiúk ülnek vagy fekszenek egy „sünnet yatağı”-n, ami egy sajátosan feldíszített ágy, nagyon szépen hímzett terítővel, párnákkal, speciális borítású vánkossal az ágy fejénél. A fiúk az alkalomhoz illő, hosszú, laza hálójinget viselnek, selymővel borítva, amely a legszebb kívánságokkal van teleírva, amik talán az anyai reményből fakadnak. Itt az ágyon fogadják a fiúk a látogatókat és a vendégeket, akik gratulálnak és ajándékokat hoznak. Gyakran aranyat és pénzt is ajándékoznak, amit a párnába be lehet varrni.

A harmadik napon (vasárnap) egy speciális pudingot főznek: rizsből, száritott babból, mandulából, dióból, mogyoróból, fügeből, cukorral, ami a bőséget és a család, meg a közösség jólétét jelképezi.

A harmadik ünnepi alkalom az, amikor a család fegyvert ad a fiúnak. Ez azt jelenti, hogy a fiú már férfi és többé nem játszhat leányokkal. Kész már a házasságra, a vadászatra, az aratásra. A következő ünnep akkor történik amikor katona lesz. Az ötödik és utolsó pedig a házasság megünneplése. Az egész folyamatnak nagyon fontos és pontos ritusa van, amire nagyon figyel az egész közösség, mert a fiúból férfivá válás mutatja meg, hogy méltó helyet foglal el a társadalom egészében.

Leány születése egy anatóliai faluban

Az első leány születését örömeikkel ünneplik. Az anyák megtanítják a leányaikat kenyeret sütni, tehenet fejni, fonalat fonni. Mindent, ami a jövőendő házassághoz kell.

A leányokat arra tanítják, hogy tisztelje a férfi családját. A pubertás előtt a leányok játszhatnak a fiúkkal, utána viszont már nem, mert szűzen kell férjhez menniük, általában 15-16 éves korukban. Ha addig nem kelnek el, a mecsetbe mennek és szalagot kötnek az ún. remény fájára. Néha a férjhez menni szándékozó leány kulcsot tesz a lába alá és imádkozik azért, hogy a kulcs megnyissa valaki szívét előtte.

(Következik: Anatóliai esküvő)

Egy török fiatalember kalandozásai Budapesten

Vecdet Erkun professzort a Magyar-Török Baráti Társaság tagjai jól ismerik, hiszen többször is tartott már előadást Budapesten. Ezúttal az elmúlt évben Ankarában megjelent könyvéről esik szó, amelyben Magyarországon töltött éveire emlékezik.

1937 márciusában érkezett Budapestre, ahol a József Nádor Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar Mezőgazdasági Tanszékének hallgatója lett. Majd tanulmányai befejeztével, 1943-ban visszatért Isztambulba. E hat esztendő krónikája a hazánk, történelmünk, kultúránk iránt érdeklődő törököknek íródott, mégis érdekes olvasmány számunkra is. A barátsággal, kíváncsisággal érkező idegen szemével látunk történelmi pillanatokat, s éljük át milyen érzés vendégként átvészelné a háborút.

Elismeréssel nyugtázzhatjuk, hogy számos jellemző apróságot észrevett az egykori egyetemi hallgató, s hogy szerteágazó figyelemmel, érdeklődéssel igyekezett ismereteket és tapasztalatokat szerezni a 30-as, 40-es évek Magyarországról. Tapasztalatok, kapcsolatok, élmények pedig akadtak bőségesen: családok, ahol albérliként lakott; bálók, ahová fiatal lányokat kísért; egyetemi diáktársak, akik a behívók elől bujkáltak; s mások, akik maguk jelentkeztek katonai szolgálatra; fővárosi kávéházi élet és szakmai gyakorlat falun; étkezési szokások a nagyvárosi polgári családokban és parasztemberek között. „Természetesen” megismerkedett Györfly István néprajzkutatóval és falukutató csoportjával is.

Mindeközben jutott ideje olvasásra is. Talán magától értetődő, hogy magyar nyelvű könyvei között szerepeltek Vámbéry Ármin és Takáts Sándor munkái. De máig megőrzött választékos magyar nyelvtudását nemcsak ezeknek, hanem az egykor olvasott Gárdonyi Géza, Jókai Mór, Nyíró József, Szép Ernő regényeknek is köszönheti.

Az emlékezés végén rövid áttekintést kapunk a szerző későbbi magyarországi utazásairól, kapcsolatairól, az utóbbi 20-30 év társadalmi, politikai változásairól.

A törökül tanuló vagy értő magyarok számára igen nagy értéke a könyvnek a számunkra is könnyen érthető, de igényes nyelvezet, amely nem akadály, hanem serkentője a megértésnek.

(Prof. Dr. Vecdet Erkun: Budapest' den Ankara'ya. Türk-Macar Dostluk Derneği [Ankara] 1999. 128 p. ISBN 975-94097-0-4)

Szöllősy Gabriella

Egy különös gyógyfürdő: a „Balikli kaplica”

Kangal több dologról híres török város. Mindenki ismeri a kangali kutyát, amely igencsak jó nyájerelő és -őrző hírében áll. A város közelében üzemel a kangali hőerőmű, amelynek építésében a magyar cégek és mérnökök is közreműködtek. A harmadik blokkot a Transelektro mint konzorcium vezető, más világcégekkel együtt építi. Végül itt, a várostól mintegy tizenöt kilométerre található az a világviszonylatban is egyedülálló halas gyógyfürdő, a „Balikli kaplica”, ahol az úgynevezett doktor halak végzik a gyógyítás java részét.

A fürdőben Ferhat Ünsal, az Ünsallar cég tulajdonosa és vezetője kalauzolt végig bennünket. Miután megmutatta a különböző létesítményeket, a medencéket, kérésünkre a fürdővel kapcsolatban az alábbi tájékoztatást adta:

Az itt kezelt betegek többnyire valamilyen bőrbetegségben, leginkább pikkelysömörben szenvednek. Ennek a betegségnek az orvosi neve psoriasis. E betegségtől szenvedőknek általában huszonegy napig kell itt maradniuk. Ez idő alatt a betegek napi nyolc órát töltenek a gyógyvízben. Reggel, még mielőtt a medencébe mennének, éhgyomorra megisznak öt-hat pohár gyógyvizet, majd reggeliznek és csak ezután mennek a medencébe, ahol az ásványi anyagokban gazdag gyógyvízben a doktor halakkal kerülnek érintkezésbe. A betegek kilencvennyolc százaléka tünetmentesen hagyja el a fürdőt.

A fürdő története az ősidőkbe nyúlik vissza, pontosan nem ismerjük. A környék lakói már régen rájöttek arra, hogy a víz jótékony hatással van a sebek begyógyulására. A század elején még csak egy nádas volt a mai fürdő helyén. Az ötvenes években aztán már néhány tíz négyzetméternyi tavat hoztak létre, és idejártak fürödni. 1966-ban, majd 1974-ben létesültek az első épületek szálloda, illetve panzió formájában. Mára azonban a szállodai férőhelyek elégtelennek bizonyultak, ezért mi

„BOT” (Building Operate Transfer) formájában harminc évre bérbe vettük a létesítményeket, gondoskodunk a felújításokról és új szállodákat, fürdőket, illetve medencéket létesítünk.

— Évente általában hányan látogatják a fürdőt?

Nyaranta napi öt-hatszáz személy fordul meg itt, főleg üdülővendégek, nyaralók. (Az egészséges fürdővendégeknek külön medence áll rendelkezésükre.) Télen persze kevesebben jönnek, napi tíz-tizenöt személy.

— Télen is nyitva tartanak?

Természetesen. A szálloda fűtött, tehát nem fáznak a vendégek. A kezelés is folytatódik, tekintve, hogy — amint látták — fedett medence is van. Itt télen is meleg van, hiszen a víz hőmérséklete 37 °C.

— Törökországon kívül mely országokból jönnek ide betegek?

Németországból, az arab államokból, Dániából, Franciaországból, Olaszországból, szóval sok országból. Még Amerikából is jönnek ide.

— Magyar vendégük nincs?

Jelenleg nincs magyar vendégünk, néhányan persze jönnek, de nem sokan. Főleg Németországból és az arab államokból jönnek. Amint tudják, Izraelben van a Holt-tenger, ott is kezelnek psoriasisos betegeket. De akiknek az nem használ, azok mostanában Izraelből is ide jönnek.

— A közös fürdőben a különböző bőrbetegségek nem fertőzik meg egymást?

Nem. A víznek antiszeptikus hatása van. A testből kilépő kórokozók azonnal elpusztulnak, nem maradnak élve a vízben.

— Miféle halak ezek a doktor halak?

Ezek a halak sehol máshol a világon nem léteznek. Hasonló faj természetesen máshol is van, de olyan nincs, amelyik odamegy az emberhez, felnyitja a sebet, szájával „eltávolítja” a felázott bőrt és az a víz segítségével begyógyul. Ha valaki bemegegy a tengerbe, a hal elmenekül tőle.

Ha bedugjuk kezünket az akváriumba, a hal ott is elmenekül. Itt azonban odamegy az ember testéhez és elvégzi a kezelést.

— Általában háromféle hal él itt. Ez így van?

Igen, háromféle hal van. Az egyik felnyitja a felázott sebet, a másik kivézeteti és elősegíti a vízzel való hathatós érintkezést, a harmadik pedig begyógyítja. A seb megtisztításakor azonban a halak sem a vért nem szívják, sem bőrt nem esznek, hanem amit a szájukkal leszedtek, azt a vízben hagyják.

— Mi a tudományos neve ezeknek a halaknak?

Ha van is ilyen, én a latin nevüket nem ismerem. Mi csak úgy hívjuk őket, hogy balikli kaplica halak. Egy részük a pontyhoz hasonló, másik részük viszont olyan, mint amilyeneket az akváriumban szoktak tartani, de ezek az akváriumban nem maradnának életben, mivel az itteni gyógyvíz ásványi összetételéhez adaptálódtak. Meg aztán sehol a világon nem élnek halak 37 °C-os vízben, de ezek igen.

— Mesterségesen szaporítják ezeket a halakat?

Maguktól szaporodnak, mi nem csinálunk velük semmit. Élelmet sem adunk nekik, moszatokkal táplálkoznak. A medencékben van elég moszat, azokkal táplálkoznak.

— Kell-e a vizet időnként tisztítani?

A medence alján források vannak, láthatták azokat. Tehát alulról jön a víz utánpótlása és az folyamatosan cserélődik. A halak sohasem pusztulnak bele a medencébe. Az elpusztulófélben lévő halak abba a patakba kerülnek, amelyikbe a medence felesleges vize belefolyik.

Végezetül megköszöntük Ferhat bejnek az érdekes felvilágosítást és a betegeknek gyógyulást kívánva elbúcsúztunk a balikli kaplicától.

✎ Puskás László

Enerjetik Proje ve
Girişim Anonim Şirketi
H-1094 Budapest, Angyal u. 1-3.
Tel.: 218-5555 Fax: 218-5585
E-mail: eroter@etv.hu

EN GENİŞ KAPSAMDA
ULUSLARARASI BOYUTTA TANINMIŞ
IQnet - ÖQS - MSZT
KALİTE SİSTEMİ
EN ISO 9001 : 1994 KANITTYLA

MÜHENDİSLERİNE HER ZAMAN
GÜVENE BİLİRSİNİZ

TÖRÖK FÜZETEK

A Magyar—Török Baráti Társaság időszaki lapja
Szerkesztőbizottság:

Dávid Géza, Puskás László, Szmilkó Györgyi és F. Tóth Tibor
Felelős szerkesztő/Sorumlu redaktör: F. Tóth Tibor
Tervezés, tipográfia: Takács István
Levél cím/adres: Magyar—Török Baráti Társaság
H-1062 Budapest, Bajza u. 54. Fax: 266-30-35.
E-mail: defter@office.mta.hu
HU ISSN 1217-6141

24212 Akaprint Kft.